

Q'ZBEKISTON ZAMINI

Земля Узбекистана

Land of Uzbekistan

ISSN 2181-9955

Пmiy-amaliy va innovatsion jurnal

QZ

1/2021

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ҚАРОРИ

ҚИШЛОҚ ХҮЖАЛИГИГА МҮЛЖАЛПАНГАН ЕРЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ВА МУХОФАЗА ҚИЛИШ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШГА ДОИРЕНДЕ КҮШИМЧА ЧОРА-ТАДБИРЛАР ТҮГРИСИДА

Кишилк хўжалиги ерлари билан боғлиқ мунисипатларнинг бархарорлигини тъмйизлаш, давлат мониторинги, кишилк хўжалиги ерларидан фойдаланиши ва уни муҳофаза килини тезизмини тубдан такомиллаштириш ва содага ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш максадида:

1. Маълумот учун ҳабул қилиниссанга, Ўзбекистон Республикаси Президентини таҳомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»га ПФ-6061-сон **Фармонинг асосан:**

а) Қишлоқ хұжалығы вазирилігі қишлоқ хұмалитига мұлжалланған ерлардан фойдаланышни тапсып әтпіс ва мұхофаза килиш соҳасыда самаралы давлат назоратини амалға оширипде: қишлоқ хұмалитін сұраға және әкімшіліктерге мониторинг киши; қишлоқ хұжалығы әкімшіліктерге жойлантырып; қишлоқ хұмалитиге сиперкізінг мұхофаза күшінинин таъминап; қишлоқ хұжалығы сұрақшыларға мәсьерий хұмыншыны сиғет құрсақчыларға анықшы; тупрек, боянтыровкасияни үтказып, тупрек унұмдорлығын оширип, тұрғынноғасын, геоботаникаға оқыд тақдихоттармен амалға ошырып бүлекша шарлағызы тапсып әтады.

6) Даалт солис күмтаса хууридагы Кадастр агентлиги (кейинги ўрийларда — Кадастр агентлиги) ер участкаларита бўлган хукукларни давлат рўйхатидан ўтказиш ва давлат кадастрларина коритиш соҳасида: ер тоифасидан катъи назар бергич турдаги нюконуний ер участкалари хамда бино-иншиёларга бўлган хукукларни давлат рўйхатидан ўтказмаслик ходилгарларни аниқлашди; ер участкаларининг ўзбошимчалик билан эгашиб олинини ва ушбу ер участкалариди ўзбошимчалик билан иморат курилшини аниқлаиди; ер участкасига чегараларини ўзбошимчалик билан ўзгартиришга йўл кўймаслик чораларини кўради; давлат кадастрларини коритиш тартибига риош этилишининг нафоти килинганини таъминлантирайди.

2. Ўзбекистон Республикаси худудларида ҳизшлөк ҳўжалиги ерларини мудофаза ҳилишда давлат назоратини янада мустаҳкамлаш мақсадида Қишлоқ ҳўжалиги вазирлиги турди.

а) ахборот технологияларынан коммуникацияларин ривожлантирип вазиригининг аграп соҳани рақамлаптириш масалалари бўйича ўринбосари ва унга бўйсунуучи марказий ашардатдаги 16 таштаб берилганини кискармизи хисобига: аграп соҳанини жадал рақамлаптириш, киншлек хўжалиги ва озиқ-оъзак харфсизлиги соҳанарига замонавий ахборот гизимларни ва дастурий маҳсулотларни жорий этиш масалаларига масъул бўлган вазир ўринбосари лавозими киритилисин; Аграп соҳада рақамли технологияларин ривожлантириш бошкормаси ва ГеоБорбор технологияларин ривожлантириш бошкормаси ташкил килишинис; Бунда, Киншлек хўжалиги вазирига хурузиди «Агростроитик ризакимларига маркази» давлат мувассасаси филиалини муоифлаптириш аграп соҳанини жадал рақамлаптириш, киншлек хўжалиги ва озиқ-оъзак харфсизлиги соҳанарига замонавий ахборот гизимларни ва дастурий маҳсулотларни жорий этиш масалаларига масъул бўлган вазир ўринбосарига коскатилисин;

В) кончукчиликда белгиланган тартибда кишилек хұжиялғы мүнисипалитеттер ерләрда ер тузын, ср мониторинги, экиншарни жойлаштырыш ва экологияния мониторинг жалпы табділділармен амалда оширилген мақсаралда Кешкел хұжиялғы ризоқ-жандармен озектік тапсының жағымсыз меблагдар, бюджеттеда тапшырылған меблагдар, жалғар молдя институттарда меблагдарда вахиджылдық тапшылықтардан гранттын хосибдан «Күйимчык штат библиотекалық кирияттанын:

г) вазирилук ҳузуридаги «Мониторинг хизматы» даалат муассасаси ва вазирилук марказий аппаратидагы Ички назорат хизмати негизида 8 та штат бирлигидан иборат Ички аудитува комплайдес-назорет бошылғышаси тапкыр этилсек.

3. Кадастр агентлігінин «Уәзілдерлік» дааліт ишмүй-лойихарада институты (кейіннегі үрнапарда — Институт) ва уннан худудий бүлинмелари штат бирликтілікінде жаңада мөддий-техника базасы, Известияттың худудий бүлекмелалари балансында турған био-иншооптар 2021 йыл 1 марта да башшаб Қызылжық хұжалығы вазардағы тизимнәз үтказылған. Бұндай 2023 йыл 1 январға кадар: Институт Топшекта шахри, Чылопоту туманы, Чүпонота күтесі, «Д» мавзесіндегі жойлашған Кадастр агентлігін биносининг бир кисмидан; Кадастр агентлігінин хулиғи башкеммелалари да тапсылғанда Институттегі хулиғий бүлинмелалардың калыптасынған бір кисмдан төзімдегі төсінде дарапат.

4. Күйдегилар: Күшлөк хұжалығи вазирлігінің тапкилік түзілмис **1-адалға мұвоғиқ**, бопшару ходимларының умумый чекланған сони 201 нафардан үйреткенде Күшлөк хұжалығи вазирлігінің марказынан түзілмаси **2-адалға мұвоғиқ**; Коракалпектост Республикасы Күшлөк хұжалығи вазирлігінің түзілмаси, вилойттар қышлос хұжалығи башшармаларының намунашы түзілмаси **3 ға 4-адалғарты мұвоғиқ**. Күшлөк хұжалығи вазирлігінің худудией бўлинмалари ходимларынин чекланған сони **5-адалға мұвоғиқ**; тумандар (Кувасой шаҳар) қышлос хұжалығи бўлинмаларынин намунашы түзілмаси ва бопшару ходимларынин чекланған сони **6-ға 6-адалғарга мұвоғиқ** таслапташыя.

5. Күйилділар Қышлоқ хұжалығы вазирилдегі құзуаридан Қышлоқ хұжалығының ривожлантырыш за озик-овқат тағыноти жамғармаси мабдегіларині шакиппанағынан шашыптаумен маңайдалары этиб белгіланса: Қышлоқ хұжалығы вазирилгінинің қышлоқ хұжалығы ерларнан мухофаза көзшіл бүйірчы давлат назоратчылары томондандаған күрілған мымурлық құхуқбазарлар түрлісінде шашарас асосас уздырылады жәрімаларнан 50 фоиз; үзбапшымчалық билан ерларнинг қышлоқ хұжалығы мұоманасыдан чиқыншаға сабаб бүтін холлаға етказылған заряд бүйірчы хисабынан мабғалатынан 5 фоиз.

7. Кадастр агенттеги тиизимдагы Республика азгреодезия марказыннан Коралапойстан Республикасына вайялоялдардагы ҳудудларобо бүлинмалари ташкил этилсек.

8. Республика азгреодезия марказыга ер тузиши оид комплекс табдилилардан бажарып жайналтыргандай лойхада-жидирлеу таңдаскот ишшарини бажарып, сярларни жаягланып штатканда павлат ер каласынан көрүптирилгенде узак таңылтуулуктагы таңблышты түйүнчөлөп көзүлгүлгөн.

9. Даалт солик күмістегі (Ш.Д. Кудбейев) вә Молия вазирлігі (Т.А. Ишметов) Қашлоқ хұжалығи вазирлігі (Ж.А. Ходжаев) бапшан берілгенде Солих колекциясынан көрсетілген мемлекеттік мәдениет музейлерінде орталық мемлекеттік музейде тұрғындануға мүмкін болады.

Колесника құйылғанларин назварда түтүнчі үзгарттырышта күтпілшілдегі жаңылардан басылған Махмадасига қирикті: ер участкашарға бүлгап хукукпен Каадстр агентлігінен Миллий географик ахборот тизимида давлат рұйгасында ердап фойдаланылған ердап нөкөншілік фойдаланылған деб хисобшаш ҳамда түнгісінде орталық ставкасынан 10 баразар міндердің күлшілік; ер участкашарының үзбіншімчелік билан езгелланған да ер участкашарының бүлгап хукуктың тәсдиқшөвлөві құжаттарда күрсатылғандан ортақрек қажымда фойдаланылғанды, шүгіншілек, ер участкашарынан бешілганған максадларда фойдаланылмастырылған да қолатшары аниқланған тақдирда, ер солигінинң белгиланған ставкаларынан 20 баразар міндердің үздірілген.

10. Кадастр агентлигі (Ф.К. Умаров) 2021 жыл 1 іюнда қадар; ерга ойд хукукпазарлардың аниқтап, хужалығат түспөмінші шақылантырып да уәлдін күрін чиққан мониторингін көрсетіп бүйін «E-YER NAZORAT» автомобиллігірлік алборот тизимини (кейіннің үрнаптарда — «E-YER NAZORAT» тизими) кратасын; ерга ойд хукукпазарлардың үзіншегінде дойнасыла күрбі чиққан да иетижайларды түркесінде мемлекеттік тизимдерге сәйкес көрсетіп борыш максадыда Қышиш хұжалығы вазирилігі, Экология жаңа астро-мұхиттың мұхофаза қылыш давлат құмшатасы, Баш прокуратура, Иткішілер вазирилігі жаңа астро-мұхиттың мұхофаза қылыш давлат құмшатасы, Баш прокуратура, Мажбурлай имро бүрөсінинг құдайын бұлынышада, суддар қамда маҳаллей давлат қохимнік органдары алборот тизимнен интеграция қылса; «E-YER NAZORAT» тизиминен самараудардың анықтап, ерлардың үзбөштімчелік билан әзгеллаб олиш колданыларын аниқтап да жамсатчылар назораты, назоратчи инспекторлар да ер түзувчилардың разынан тиесінше шуншындык, ноконуий қолдап түлік бартараф этилгүнга қадар изчел назорат олиб борыш механизмынан назарда туттан қолда давлат ер да кадастрынан назареттеп амалта ошириледе. Визерд Мажбұрлай инспекторларынан.

12. Қышлоқ хұжалығы вазирилігі (Ж.А. Ходжас), Кадастр агенттігі (Ф.К. Умаров) бир ой мүддатта «Үзіншерлік» давлат илмій-лойіхшаш институты ҳамда Кадастр агенттігінің худудай бүлінмелары фолијигта аложадар идораюй сақлов мүддатта тұтаган геодезик және картографик материалдардың Дағылт картография-геодезия фондыға давлат сақловига тошириледі, амалдағы фойдаланылыштың көбірақ пускалардан тегіншілігін бүйірті узаро алмастырылған тапсыныасин.

13. Каншылар күштеги вазифасы (А.А. Айдарбеков), үзбен жудандырғанда күштеги күштеги менен аның мөншілдігінен аралық мөншілдіктерге да болады. Бул мөншілдіктердің негізінде күштеги күштеги менен аның мөншілдігінен аралық мөншілдіктерге да болады.

14. Құйындар. Әр дағын сабак мұнайшыраса НАД- кодасы зиямасы. 2021 жыл майда жаңы қашық ұжымдардың түзілудің жағдайдағы уәкітін, электрон хариталарини кратшы; «E-YER NANORAZ» автоматшылығынан өткөрт тизимишинде түширип қамдағандағы мәсузийдегі интеграциянын көзін;

15. Узбекистон Республикаси Президентининг ва Узбекистон Республикаси Хукуматининг айrim карорларига 7-ицловча мувофик ўтиргириш ва кўпимчалар

КИРГИЗСТАН. 16. Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги ва Ўзбекистон Миллий телерадиокомпанияси Қашшок хўжалиги вазирлиги билан биргаликда ушбу қарорнинг мазмун-моҳияти хамма маъксал ва вазифаларига оммавий ахборот воситаидарга кеч ғортилишини тасдиқласган.

17. Мазкур карорнинг ижросиниз низорат килиш Узбекистон Республикасининг Баш вазири А.Н. Арипов ва Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси раҳбари З.Ш. Низомиллоев заммасига юқсанасен.

Узбекистон Республикаси Президенти
Ш.МИРЗИЕВ
Ташкент ш., 2021 йил 24 февралы ПК-5006-сон

Ташкент ш., 2021 ийл 24 февраль, ПК-5006-сон

O'ZBEKISTON**ZAMINI**

«Земля Узбекистана»
«Land of Uzbekistan»
**Илмий – амалий ва
инновацион журнал**

2021 йил
1 -сон

МУАССИС:

**“Ўздаверлойиҳа” давлат
иммий лойиҳалари
институти**

Бои мұхаррір:
**Әркін
Менглиқұлов**

Таҳрир ҳайъати:

**Ж.А.Ходжаев
(ҳайъат раиси)**

**Б.Т. Норқобилов
Н.Ж. Бакиров**

Ш.Ж.Тешаев

М.И. Рұзметов

А.Х. Абдуллаев

Т.М. Абдуллаев

Ў.П. Умурзақов

Б.А. Сулаймонов

К.Ш. Тожибоев

Р.А. Тұраев

Ш.М. Бобомуродов

Malgorzata Suska-Malawska

Astghik Sukiasyan

P.Р. Сүлейманов

Peter Kováčik

Vladimír Rataj

Л.А. Гафурова

Т.Х. Фармонов

С.А. Авезбаев

А.С. Алтиев

Ғ.Ю. Юлдашев

Н.Ю. Абдурахмонов

З.А. Жабборов

Р.Х. Хўжакулов

Ғ.Т. Парпиев

А.Р. Бабажанов

А.У. Ахмедов

С.А. Ташпұлатов

**Журнал 2019 йил апрель
оидан чиқа бошлаган**

Обуна индекси: 1356

МУНДАРИЖА

<i>Astghik Sukiasyan, Zafarjon Jabbarov State of physical and chemical properties of oil-contaminated soil</i>	2
<i>Суюнов А.С., Файзиев Ш.Ш., Уринов Ж.Ч. Влияние внешней среды на результаты геодезических измерений, выполненных в полигонометрии города Карши, и современное решение её учета</i>	10
<i>Гулмуродов Р.А., Тухтамишев С.С., Абдиев А.А. Бұғдай үсімлігіда айрым замбуруғлар құзғатадыған касаллукларнинг тарқалиши ва ривожланиши ..</i>	22
<i>Хужасақулов Р., Набиев Э., Зарипов М. Исследование напряженного состояния диафрагмы трубчатого гидросооружения от действия собственной массы</i>	30
<i>Әзгамбердиева Д., Дағронов Қ.Д., Жаббаров З.А., Артиков Х.Р., Шуригин В.В., Алимов Ж., Қурбонов Ф. Биочар ва унинг тупроқ ҳоссаларига таъсир этиши механизмлари</i>	36
<i>Қурвантаев Р., Назарова С.М. Бұхоро воҳаси сугориладыған ўтлоқи тупроқлардаги озиқа моддалар миқдори</i>	44
<i>Исағалиев М.Т., Турдалиев А.Т., Обидов М.В. Доривор үсімліклар биогеокимеси</i>	48
<i>Xidiraliyev K.E., Djurayev M.E., Zikirov I.Ya. Sirdaryo viloyati: yer resurslaridan oqilona foydalanishda chorvachilikni o'rni va uning istiqbollari</i>	53
<i>Жабборов О.А., Тұраев Т., Халмұхамедова Н.А., Абдукаримов А.Б., Ахатов А.А. Сугориладыған тупроқлар унумдорлигини ошириши ішләлери ...</i>	57
<i>Бабажанов А.Р., Хожиев Қ.М., Шаропов Р.Н. Ерларнинг миқдорий ҳисобини юритши тизимини тақомиллаштыриши бүйіча тақлиф ва тавсиялар</i>	61
<i>Хайдаридинов А.Б. Тупроқ ости иссиқлик аккумуляторлы геотермал энергиядан фойдаланыб иситиладыған иссиқхонанинг математик модели...</i>	66
<i>Тұхтаева Х.Т., Рахматов Ю.Б. Құл ҳудудини ландшафтлаштырудың рекреацион зоналар ахамияты</i>	72
<i>Абдуазимов А.М., Вафоева М.Б. Эффективность внекорневого использования удобрений</i>	74
<i>Диёрова М.Х., Чоришанбиева Ш.Б. Муборак газни қайта ишилаш заводи чиққиндишларини мевали дарахтларнинг чидамлилігінга таъсирі</i>	78
<i>Мирзамбетов А.Б., Ахмедов А.У., Парниев Ф.Т., Турдалиев Ж.М., Дилемуродов Н.Н. Критик چүкүрликдан юқори құтариғлган сизот сувларининг тупроқ шүрланишига құрсатадыған әхтимолдагы хатарлilik даражасы құрсатқичи</i>	82
<i>Романюк Ю.А. Понятие правового режима земель сельских населенных пунктов в Узбекистане</i>	87
<i>Тұхташев Ҳ.И. Ўрмонардан фойдаланышынинг ҳуқуқий тартиби: миллий ва хорижий тажсриба</i>	91
<i>Ахмадалиев В.А. Фермер хўжаликларининг ердан фойдаланиши самарадорлигини оширишида оптималлаштыриши масалалари</i>	98

**БУХОРО ВОХАСИ СУГОРИЛАДИГАН ЎТЛОҚИ ТУПРОҚЛАРДАГИ
ОЗИҚА МОДДАЛАР МИҚДОРИ**

R.Курвантайев
Қ.х.ф.д., катта илмий ходим
ТАИТИ

С.М.Назарова
Қ.х.ф.ф.д. (PhD), БухДУ

Аннотация. Мақолада сугории даврийлигининг ўтлоғы тупроқлардаги гумус ва озиқа моддаларига таъсири кўрсатилган, тупроқ сугории даврийлигининг ошини билан гумус ҳамда озиқа моддалар миқдори тупроқ кесмасининг чуқур қатламларида ҳам бирмунча ошганилигини кўрсатади. Тупроқларда гумус, озиқа моддалари (азот, фосфор, калий) заҳираси бўйича кескин фарқ қўймасада, туман тупроқлари ўртасида бирмунча фарқланиши кузатилиган.

Калит сўзлар: Гумус ва озиқа моддалар заҳираси, ялти ва ҳаракатчан азот, фосфор, калий, сугориладиган ўтлоғи тупроқлар.

Аннотация. В статье показано влияние давности орошения на гумусные состояния почв и содержание питательных веществ, с увеличением давности орошения в глубоких слоях профиля почв, содержание гумуса и питательных элементов повышается. В почвах по запасам гумуса, питательных элементов (азот, фосфор, калия) резких различий не наблюдалось, но по районам можно отметить различия.

Ключевые слова: Запасы гумуса и питательных элементов, валовые и подвижные формы азота, фосфора, калия, орошаляемые луговые почвы.

Abstract. The article shows the influence of the prescription of irrigation on the humus state of soils and the amount of nutrients, with an increase in the prescription of irrigation on the deep layers of the soil profile, the amount of humus and nutrients increases. In soils, there were no sharp differences in the reserves of humus, nutrients (nitrogen, phosphorus, potassium), but differences can be noted across regions.

Key words: Reserves of humus and nutrient elements, gross and mobile forms of nitrogen, phosphorus, potassium, irrigated meadow soils.

Кириш. Республикаизда сугориладиган тупроклардан самарали фойдаланишида ресурстежамкор технологияларни жорий этиш орқали илмий асосланган дехкончиликни ривожлантириш бўйича кенг қамровли чора-тадбирларамалга оширилмоқда. Натижадатупрок агрокимёвий хоссаларини макбуллаштириш, унумдорлигини ва қишлоқ хўжалик экинлари хосилдорлигини ошишига эришилмоқда.

“Ўзбекистон Республикаси 2020-2030 стратегиясини тасдиқлаш ПФ-5853-сонли фармони, 7 сентябрдаги “Ер ҳисоби ва давлат кадастларини юритиш тизимини тубдан такомиллаштириш

чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6061-сонли фармони ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Махкамасининг 2019 йил 18 июнядаги 510-сонли “Кишлоқ хўжалигида тупрокнинг агрокимёвий тахлил тизимини такомиллаштириш, экин ерларида тупрокнинг унумдорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорида мамлакатда озик-овқат хавфисзлигини янада мустахкамлаш, аграр секторнинг экспорт салоҳиятини ошириш, қишлоқ хўжалигида тупрокнинг агрокимёвий тахлил тизимини такомиллаштириш, экин ерларида тупрокнинг унумдорлигини ошириш ва саклаш ҳамда ишлаб чиқаришга жорий этиш, қишлоқ хўжалигини ракамлаштириш, соҳада янги технологияларни кўллаш буйича илмий-тадқиқот ишларини

ташкил этиш кўрсатиб ўтилган.

Мавзунинг долзарблиги. Тупроқларда озиқа моддаларнинг етарли бўлиши тупроқ унумдорлигини белгилайди ва ўсимликлардан олинадиган хосилдорликни юқори бўлишини таъминлайди. Тупроқ унумдорлигини аниқлаш, саклаш ва ошириш бўйича кўпгина олимлрв илмий тадқикот ишлари олиб олиб боришган ва ишлаб чиқаришга тавсиялар беришганлигига қарамасдан [1.1975.-34 с., 2. 2019.-62 б., 3. 2016.- С.109-110. 4. 2004.-120 б., 5.2019. С. 91-95. 6. 2019.-44 б. 7. 2016.- pp.268-269] тупроқ таркибидаги озиқа моддаларни ўрганиш долзарб

масалалардан хисобланади.

Тадқикот обьекти ва услублари.

Тадқиқотнинг обьекти сифатида Зарафшон дарёси қуи оқими худудида жойлашган Вобкент, Когон, Жондор, Қоракўл туманларида тарқалган сугориладиган ўтлоқи тупроқлар танлаб олинган. Изланишлар тупроқ-дала ва аналитик лаборатория шароитларида олиб борилган.

Тадқиқот натижалари ва уларнинг

муҳокамаси. Бухоро воҳасининг ўрганилган тупроқларда гумус микдорининг Вобкент, Жондор, Қоракўл туманларида (0,94%-0,80%) Когон туманига нисбатан ҳайдов қатламида

Жадвал. Ўтлоқи тупроқлардаги гумус, карбонат ва озиқа моддалар миқдори

Кесма №	Кесма чукурлиги, см	Гумус, %	Азот	Фосфор	Калий	N-NO ₃	P ₂ O ₅	K ₂ O	CO ₂ Карбонатлар, %
			%	%		мг/кг			
Вобкент тумани									
2	0-27	0,94	0,056	0,26	2,3	46,8	11,5	108	7,25
	27-42	0,63	0,058	0,24	2,1	45,7	10,0	103	7,23
	42-70	0,41	0,048	0,27	2,4	25,7	8,0	80	7,04
	70-105	0,37	0,040	0,23	2,1	20,4	8,0	70	7,04
	105-135	0,31	0,040	0,20	2,0	17,5	7,3	65	6,82
	135-155	0,30	0,029	0,19	1,8	14,5	6,0	60	7,00
HCP – 10,2 Р, %-0,05									
Жондор тумани									
5	0-35	0,80	0,062	0,31	2,1	57,7	10,8	130	6,96
	35-50	0,62	0,058	0,29	2,3	50,1	9,5	118	7,04
	50-75	0,52	0,048	0,28	2,0	46,8	8,0	110	7,35
	75-105	0,41	0,050	0,26	1,8	45,7	7,3	93	7,34
	105-132	0,44	0,048	0,25	1,6	31,6	7,8	70	7,04
	132-180	0,36	0,045	0,24	1,5	25,7	6,7	63	7,00
HCP – 12,1 Р, %-0,05									
Когон тумани									
7	0-25	0,62	0,055	0,21	2,8	46,8	23,0	115	6,96
	25-38	0,60	0,034	0,23	2,6	25,7	15,1	108	6,75
	38-68	0,48	0,048	0,50	2,2	20,4	13,4	95	7,14
	68-96	0,60	0,057	0,37	2,1	19,5	10,0	88	7,28
	96-124	0,38	0,029	0,21	2,0	18,6	10,0	70	6,93
	124-155	0,28	0,024	0,17	1,8	17,5	8,0	65	6,90
	155-185	0,26	0,023	0,16	1,6	14,5	7,3	60	7,07
HCP – 9,4, Р, %-0,05									
Қоракўл тумани									
9	0-35	0,86	0,056	0,29	2,0	50,1	23,5	140	7,34
	35-62	0,59	0,045	0,23	2,1	46,8	18,3	115	7,21
	62-90	0,40	0,045	0,25	2,0	31,6	11,5	128	7,12
	90-115	0,50	0,050	0,24	1,8	20,4	11,5	115	7,07
	115-147	0,46	0,048	0,21	1,6	21,9	10,0	103	6,93
	147-186	0,38	0,029	0,16	0,8	12,9	7,5	93	6,79
HCP – 9,6 Р, %-0,05									

бир мунча кўплиги аникланган (0,62%). Шу билан бирга пастки қатламларга караб, гумус миқдорининг тарқалишида туманлар ўртасида кескин фарқ сезилмайди, яъни кесмалар бўйича гумуснинг миқдори (0,38-0,26%) бир-бирига якин.

Маълумки, тупроқдаги ялпи азотнинг миқдори гумус миқдорига узвий боғлик бўлиб, унинг ялпи миқдори ўрганилган тупроқларнинг хайдов қатламида кариб бир хил, яъни 0,055%-0,062% ни ташкил қиласди. Куйи катламларга караб унинг миқдори камайсада, туманлар ўртасида кескин фарқ кўринмайди.

Ялпи фосфор миқдори бўйича худди юкоридагидай конуниятлар такрорланиб, туманлар бўйича ялпи фосфор миқдори бир-бирига жуда якин (0,31-0,21%). Бу ҳолат ўтказиладиган агротехник тадбирлар ва бериладиган минерал ўгитларнинг вилоят бўйича бир текисда тақсимланишидан далолат беради. Ялпи калий миқдори бўйича ҳам туманлар миқёсида кескин фарқ сезилмайди (2,8-2,0%), факатгина Қоракўл тумани тупроқларнинг пастки катламларида бошқа туманларга нисбатан унинг миқдорини 2-2,5 баравар камлиги кузатилади (жадвал).

Тупроқ таркибидаги харакатчан азот ($N-NO_3$) нинг миқдори бўйича ҳам кескин фарқлар сезилмасада, маълум даражада уларнинг фаркини кўриш мумкин. Масалан, Вобкент тумани тупроқларининг хайдов ва хайдов ости катламларида нитратнинг миқдори 46-47 мг/кгни,

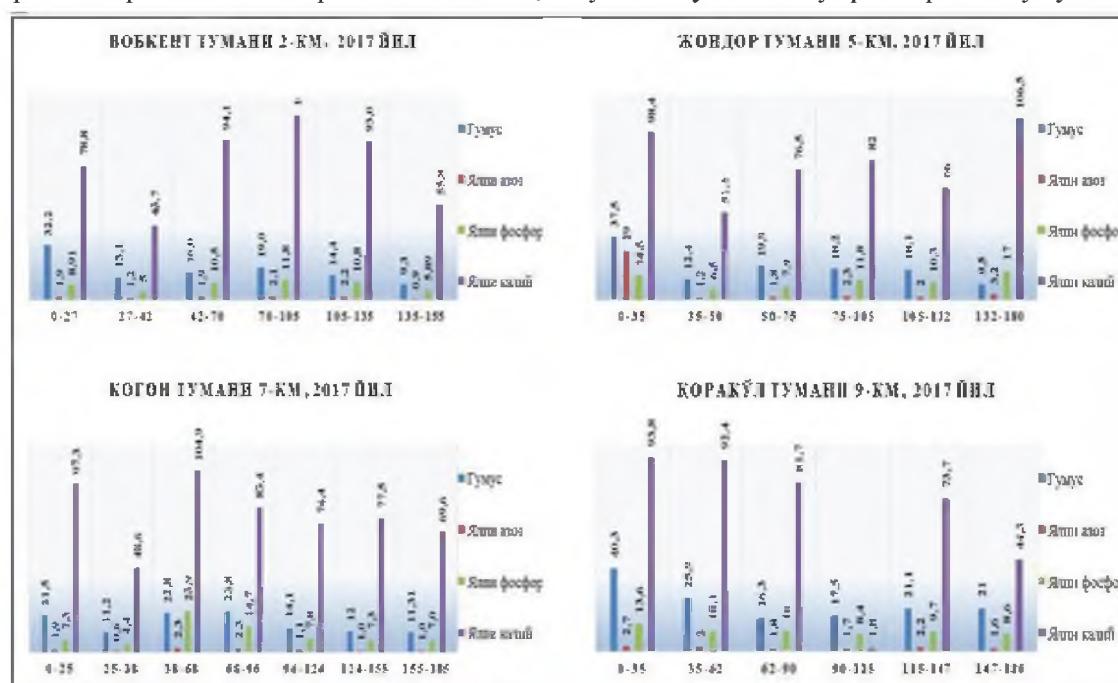
Жондор туманида 58-50 мг/кгни, Когон туманида 47-26 мг/кгни ва Қоракўл туманида 50-47 мг/кгни ташкил қиласди. Вобкент, Когон ва Қоракўл туманлари тупроқларининг пастки қатламларида нитратнинг кескин камайиши кузатилсада (26-12 мг/кг), Жондор тумани тупроқларининг пастки қатламида унинг миқдори 2-2,5 баравар (47-26 мг/кг) кўп.

Харакатчан фосфор миқдори бўйича Когон ва Қоракўл туманлари тупроқларининг хайдов қатламида (47-58 мг/кг), Вобкент ва Жондор туманларида (11 мг/кг) унинг миқдорини нисбатан кўплиги билан ажралиб туради.

Ўрганилган тупроқлардаги алмашинувчи калийнинг миқдори хайдов (140-108 мг/кг) ва пастки катламларида (60-118 мг/кг) миқдори бир-бирига якин бўлсада, асосан кам таъминланганлик даражасида қайд этилди.

Бухоро воҳаси эскидан сугориладиган ўтлоки тупроқларида CO_2 карбонатлар миқдори бўйича кесмаларда деярли бир текисда тақсимланган ва 6,75 дан 7,35% ни ташкил этади. Бухоро воҳаси ўтлоки тупроқларининг гумус ва озиқа моддалари захиралари маълумотлари солиштирганда, кўзга ташланарли ва қизикарли ҳолатни кузатиш мумкин.

Маълумотларининг кўрсатишича (расм), тавсифланаётган тупрокларда суғориши даврийлигини ошиббориши билан гумус захираси ва озиқа моддалар миқдори ошибборади. Вобкент тумани ўтлоки тупроқларида гумус захираси

Расм. Бухоро воҳаси сугориладиган ўтлоки тупроқлардаги гумус ва озиқа моддалари захираси, т/га

0-27 см катламда 32,2 тга тенг, худди шундай Жондор тумани ўтлоқи тупрокларнинг 0-35 см қатламида 37,5 т/га, Когон туманида 0-25 см қатламида 21,5 т/га, Қоракўл туманида 0-35 қатламида 40,3 т/га ни ташкил этади.

Сугориш даврийлигини озиқа моддалар (азот ва фосфор) га таъсири хам кўзга ёрқин ташланади. Жумладан, кесма чуқурлигидаги (155 см) сугориладиган ўтлоқи тупроқларда умумий азот захираси Вобкент туманида 0,9 дан 1,9 т/га гача, умумий фосфор захираси 5,0 дан 11,8 т/га гача, умумий калий захираси 43,7 дан 108,0 т/га гача, Жондорда умумий азот захираси 1,9 дан 3,2 т/га гача, умумий фосфор захираси 6,5 дан 14,5 т/га гача, умумий калий захираси 51,4 дан 106,5 т/га гача, Когонда умумий азот захираси 0,6 дан 2,3 т/га гача, умумий фосфор захираси 4,6 дан 10,9 т/га гача, умумий калий захираси 48,6 дан 104,9 т/га гача, Қоракўлда умумий азот захираси 2,7 дан 1,6 т/га гача умумий фосфор захираси 8,4 дан 13,6 т/га гача, умумий калий захираси 63 дан 93,8 т/га гача бўлиши кузатилди.

Хулоса, таклиф ва тасиялар. Изланиш олиб борилган туманлар тупроқларида гумус, озиқа моддалар (азот, фосфор, калий) захираси бўйича кескин фарқ қилмайди. Сугориладиган ўтлоқи тупроқлар хайдов қатламида гумус микдорининг Вобкент, Жондор, Қоракўл туманларида (0,94–0,80%) Когон туманига (0,62%) нисбатан бирмунча кўпроқ микдорий кўрсаткичларда кайд қилиниб, пастки қатламларга томон унинг микдори бир-бирига

якин (0,38–0,26%) кўрсаткичда камайиб боради.

Умумий азот захираси гектарига 0,6-3,2 т/га, фосфор 4,6-14,5 т/га, калий 43,7-108,0 тоннани ташкил этиб, сугориш даврийлигининг озиқа моддаларига (азот, фосфор ва калий) таъсири катта эканлигини кўрсатади.

Бухоро воҳасининг сугориладиган тупроқларининг мелиоратив, агрокимёвий ҳолатлар ва унумдорлигини яхшилаш учун уларнинг сув-физикавий, сув ўтказувчанлик, механик таркибини хисобга олган ҳолда самарали алмашлаб экиш тизимларидан, табакалаштирилган ертекислаш, чуқурюмшатиш, шўр ювиш ва сугориш, органик ўғитлардан ва органик моддалар билан бойитадиган экинлардан кенг фойдаланиш тавсия этилади.

Кишлок хўжалиги ерларининг самарадорлигини оширадиган кам ишлов бериш ва мулчалаш технологиясини жорий қилиш тавсия этилади. Ушбу технология сувни, тупрокни ва энергетик ресурсларни тежайди. Бу агротехнология жорий килинганда тупроклар унумдорлиги тикланади, яхшиланади, унда органик модда ва асосий озиқа элементлари микдори йилма-йил ортиб боради, минерал ўғитлар сарфини 30-40% ва ундан кўпроқ, органик ўғит сарфини 2-3 марта тежаш имконини беради, ғўзадан 3-5 ц/га, кузги буғдойдан 8-10 ц/га қўшимча ҳосил олиш мумкин бўлади. Ҳосилдорлик 10% гача, фермер хўжалигининг даромади 30% гача ортади, сугориш сувига талаб 20% гача, сарф харажатларнинг қисқариши 20% гача камаяди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Абдуллаев С.А. Агрофизическая свойства и солевой режим орошаемых почв оазисов Бухарской области: Автореф. ... канд. дисс. с/х наук. - Ташкент, 1975. - 34 с.
2. Артикова Х.Т. Бухоро воҳаси тупроқларининг эволюцияси, экологик ҳолати ва унумдорлиги: Биология фанлари доктори (DSc) ... автореферати. - Тошкент, 2019. - 62 б.
3. Гафурова Л.А., Шарипов О.Б., Махкамова Д.Ю., Аблакулов, Курбанов М. Некоторые агробиотехнологии повышения плодородия орошаемых луговых аллювиальных почв пустынной зоны. - Москва-Белгород, 2016. - С. 109-110.
4. Кўзиев Р.К., Бобомуродов Ш.М. Зарафшон қўйи оқими сугориладиган тупроқлари ва уларнинг унумдорлигини ошириши ўйлари. - Тошкент: "Фан", 2004. - 120 б.
5. Курвантаев Р., Назарова С.М. Агрофизическая характеристика орошаемых луговых почв Бухарского оазиса / Современные тенденции в научном обеспечении агропромышленного комплекса: Коллективная монография. [редкол.:Л.И Ильин и др.; отв за вып. В.В.Огорков]. - Иваново, 2019. - С. 91-95.
6. Назарова С.М. Бухоро воҳаси сугориладиган ўтлоқи тупроқларининг ҳозирги давр агрофизикавий ҳолати: Қишилоқ хўжалиги фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) ... автореферати. - Тошкент, 2019. - 44 б.
7. Nazarova SM, Kurvantaev R. Old irrigated meadow alluvial soils of the Bukhara oasis // Soil science - food and environmental security of the country VII Congress of the Society of Soil Scientists named after V.V.Dokuchaev. Materials of reports. Part 1. - Moscow-Belgorod, 2016. - P.268-269.